

Habermas ve Frankfurt Okuluyla Şekillenen Görüşler

İçeriği Yazan: [Asaf ŞİMŞEK](#) [1] Zaman: Salı, 01/07/2008 - 06:00

Yazar: Asaf Şimşek

Frankfurt Okulu'nun etkisi 1970'lerden itibaren yavaşça çökmeye yüz tutmuş ve gerçekte Horkheimer'in 1973, Adorno'nun 1969'daki ölümleriyle birlikte okul olarak var olmaktan hükmen uzaklaşmıştır. Son yıllarında köken olarak kendisini etkileyen Marksizm'den öyle radikal bir biçimde kopmuştur ki Jay'ın ifadesiyle "Marksizm'in dalları arasında sayılma hakkına ihanet etmiş" ve toplumsal teoriye bütün yaklaşımı artan bir biçimde Marksist düşüncenin yeni ya da revaç bulan biçimleriyle karşılık (muhalefet) görmüştür. Buna rağmen Frankfurt Okulu'nun bazı merkezi kavramları birçok sosyal bilimcinin yapıtlarına girmiş; Marks'ın tarih ve modern kapitalizm teorilerinin yeniden ortaya konulan biçimlerinde ve toplumsal bilginin mümkünlüğünün şartlarının yeniden eleştirisinde, özgün bir şekilde Jurgen Habermas tarafından da geliştirilmiştir.

Yeni eleştirel teorinin mimarı olan Habermas'ın yapıtları iki ayrı alanda yer almaktadır. İlkinde Habermas'ın çalışmasının büyük kısmı, Frankfurt Okulunun pozitivism eleştirisini izler ve sosyal bilimlere özel bir göndermeyle yeni bir bilgi teorisi formüle etme amacındadır. Böylece 1960'lardaki iki denemesinde Habermas, Horkheimer, Adorno, ve Marcuse'nin yapıtlarında çok geniş ve belirsiz bir biçimde 19. y.y pozitivismi, Viyana çevresinin mantıksal pozitivismi, Popper'in eleştirel rasyonalizmi ve modern nasyonalizm aralarındaki farkları ayırtırmayan, algılanışındaki pozitivism itirazların bazılarını yeniden ortaya koymakta, işlemekte ve sonuçta "diyalektik bir teoriyle" karşılaştırmaktadır.

Habermas diyalektik teorinin insanlar tarafından üretilen dünyaya ilişkin olarak bilimin, çağın doğal bilimlerinde başarıyla yaptığı gibi kayıtsızca ilerleyebileceği konusunda kuşku duyduğunu; çünkü sosyal bilimlerin "çözümlenen deneyim alanına dışsal" kalan ve hatta araştırmanın kendisiyle bile belirlenen bir gerçeklikle ilgilenmek zorunda olduklarını söylemektedir.

Diyalektik teori, anlamın yorumsamacı açılımıyla ortaya konulan, daha önceden paylaşılan bir yaşam dünyasına göndermede bulunan bütünlük kavramına başvurur.

Habermas bundan sonra olguların ve kararların pozitivist bölümün, yani bir tarafta yasalar içerisinde formüle edilebilecek doğal ve toplumsal olaylardaki ampirik düzenlilikler, diğer tarafta insan davranışlarının kuralları, başka bir deyişle toplumsal normlar olduğu savını eleştirmeyi sürdürür. Bu ikisinin sonucu, yaşam pratiği sorunlarının bilimden uzaklaştırılması ve toplumsal normlar hakkındaki yargıların yalnızca kararlara dayandırılmasıyla, geçerli bilginin ampirik bilgilerle sınırlandırılmasıdır.

Habermas'ın amacı rasyonalite kavramına açıklık getirmek, modern kavrayışının evrimci bir görüşlü dogmasındaki kavramsal yapıyı oluşturmak, rasyonalite teorisi ve toplum teorisi arasındaki içsel bağı hem metateorik hem de metodolojik düzeyde göstermektir. Kitabı geniş olarak toplumsal teori içerisindeki ayrı rasyonelleşme ve modernleşme kavramlarının çözümü ve değerlendirmesine adanmıştır.

Habermas'ın düşüncesinde toplum teorisi ve felsefi çözümleme arasında, mahiyeti gidermek, değişmekle birlikte bir bağ olagelmıştır. Bilgi ve insan istemleriyle birlikte bilgi teorisinin toplumsal teori üzerine temellenmesinde; emek, etkileşim ve egemenlik olmak üzere toplumsal yaşamın üç temel özelliğine karşılık gelen üç bilgi formunun bulunması göze çarpar. Habermas toplumda değil dilde, evrensel-türsel bir nitelik olarak kökleşmiş bir hakikat teorisi sunar. (Tom Bottomore, 1994, Frankfurt, s:63-69)

Habermas'ın Kurtuluş ve İletişimsel Eylem Teorisi

Bireyler kendi üzerinde düşünme, anlama, bilme yeteneğine sahiptir. İletişim üzerine kurulmuş bir kurtuluş teorisi söz konusuysa, Habermas, “özgün yurttaşların konuşmasını”, “hakikat”e yönelik eylemi çarpıtılmamış bir iletişimin ideal bir durumu olarak ortaya koymaktadır.

Yaşam dünyası, özgür ve eşit söylemin, rasyonel anlama ile “katılımcıların kendilerinin işbirliğine dayalı yorumlama süreci”nden çıkan normatif konsensüsün alanıdır. Yaşam dünyasının rasyonalizasyonu, iletişimsel eylemde içkin olan rasyonalite potansiyelinin dışavurumuna işaret etmekte ve pek çok kurtuluşun yolunu açmaktadır. Ancak yaşam dünyası sürekli olarak, üretimi ve kararlılığı yönlendiren sistemin buyruklarının tehdidi altında olduğu için, dil aracılığıyla dolayımlanmış etkileşim, artık hakikatin rasyonel ve evrensel öğelerini somutlaştırmayan dilde çarpıtılmış olabilir. Yaşam dünyası sömürgeleşmişse, bunun sonucu otoritenin gerilemesi ve pasifliğin artmasıyla kültürün merkezileşmesidir.

Habermas’ın “ideal söz toplulukları”nı vurgulayarak dile getirdiği tarihsel materyalizmin “yeniden inşası” görüşü, aslında toplumsal eylemi somutlaşmamış, tarih dışı kategoriler haline dönüştürecek, kolektif fiili toplumsal ve kültürel üretimden ayırmaktadır.

Çarpıtılmamış iletişimin bir zemini olarak modern yaşam dünyası kavramı, sosyolojik açıdan naif, tarihsel açıdan dayanıksızdır. Ortaçağda popüler kültürün iletişim yapısı, içyüzü ortaya dökülmüş yerleşik bir otorite yapısıysa -yaşam dünyası ile sistem iç içe geçerek kaynaşmamıştı- 19’uncu yüzyılda, dil ekonomik ve kültürel tahakkümün ayrılmaz bir parçasını oluşturuyordu. (Swingewood, Alan, 1988, Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, s:339-346)

Sonuç

Habermas, modernlik projesinin tamamlandığından bahseder ve onu hem kendi içinde taşıdığı eksikliklerden ve hem de ona karşı yapılan post-modern ve anti-modern saldırılardan kurtarmak için bir yol bulmaya çalışır.

Özneyle dayalı modernlik projesini özneler arası iletişime dayalı bir projeye dönüştürür. Akıl da artık özne temelli bir konumlandırma durumunda olmaktan çıkar ve iletişimsel eylemde ortaya çıkan iletişimsel akıl olur.

Habermas yaşam dünyalarına hakim olan iletişimsel eylem ön plana çıkarılırsa iletişimsel akla dayalı bir paradigma ortaya çıkabileceğini ve sistemle bütünleşme, yaşam dünyasıyla birlikte tahrip edilmemiş bir iletişimsel eylemin gerçekleşmesinin mümkün olabileceğini söyler.

Modernite, modern toplumun kurtuluşunun anlaşılması için bir anahtar görevi görür ve var olan toplumsal felaketin boyutlarını ortaya çıkarır. Hem bir neden, hem bir sonuç olarak bu düşüncesini ortaya koyar. (Çiğdem, Ahmet, 1997, Bir İmkan Olarak Modernite)

Habermas kapitalist sistemin üretimde sınıflaşması, sosyal ilişkiler ve etkileşim bağlamında duyduğu rahatsızlığı dile getirerek şunu söyler: Yeni ideoloji sonuçta kültürel varlığımızın iki isteme yönüne kısıtlama getirmektedir. Bunlar dilde ya da daha açık ifadeyle gündelik dilde iletişimce belirlenen bireyleşme ve toplumsallaşma formudur. (Habermas, J, 1982, Rasyonel Topluma Doğru) Çözüm olarak Habermas; özgür ve eşit söylem, rasyonel anlama ile katılımcıların kendilerinin işbirliğine dayalı süreçten çıkan normatif konsensüs alanına bağlı olmasını öngörür.

iletisim@politikadergisi.com

Yorumlar

- [Bilim/Kuramsal](#) [2]

Kaynak URL (21/05/2024 - 10:10 tarihinde yazdırıldı):

<http://www.politikadergisi.com/makale/habermas-ve-frankfurt-okuluyla-sekillenen-gorusler>

Bağlantılar:

[1] <http://www.politikadergisi.com/pd-uye/asaf-simsek>

[2] <http://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/bilimkuramsal>